

Чернець М.В., * **
Берега В.В., *
Чернець Ю.М. *

* Дрогобицький державний педагогічний
 університет ім. І. Франка,
 м. Дрогобич, Україна.
 ** Люблінський політехнічний інститут
 м. Люблін, Польща

**ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАРАМЕТРІВ
 КОНІЧНИХ ЕВОЛЬВЕНТНИХ ПЕРЕДАЧ
 НА ЇХ ДОВГОВІЧНІСТЬ ТА ЗНОШУВАННЯ.
 ЧАСТИНА 1. ПРЯМОЗУБІ ПЕРЕДАЧІ**

Конічні передачі знаходять достатньо широке застосування в машинобудуванні. Їх надійна робота і довговічність залежить від стійкості зубів на зношування. З огляду на це оцінка зношування конічних передач на стадії їх проектування є необхідною. Проте не розроблено ефективних інженерних методів її проведення.

Для побудови розрахункового методу та дослідження кінетики зношування зубів конічних зубчастих передач використано відому математичну трибокінетичну модель [1], на основі якої було [2, 3] розроблено спрощений розрахунковий метод оцінки зношування, а у [4] подано його модифіковане узагальнення. Згідно нього нижче досліджено вплив модуля зачеплення та передавального відношення на контактні тиски, довговічність передачі, зношування зубчастих коліс і швидкість ковзання.

Для оцінки лінійного зношування зубів конічної передачі у довільній точці їх бокової поверхні протягом одиничного часу t'_j трибоконтакту при однопарному зачепленні отримано наступне співвідношення [4]:

$$h'_{kj} = \frac{v_j t'_j (fp_{j\max})^{m_k}}{C_k (0,35\sigma_a)^{m_k}}, \quad k = 1; 2, \quad (1)$$

де v_j – швидкість ковзання у j -тих точках бокових поверхонь зубів [4];

$t'_j = 2b_j / v_0$ – час трибоконтакту зубів протягом переміщення j -тої точки їх співдотику по ширині площадки контакту по контуру зуба;

$v_0 = \omega_1 r_1 \sin \alpha$ – швидкість переміщення точки контакту по контуру зуба;

k – нумерація елементів трибосистеми: 1 – шестерня, 2 – колесо;

f – коефіцієнт тертя ковзання;

$p_{j\max}$ – максимальний контактний тиск в j -тій точці при однопарному зачепленні,

$p_{j\max}^{(2)} = p_{j\max} / \sqrt{2}$ – максимальний контактний тиск в j -тій точці при двопарному зачепленні;

$2b_j$ – ширина площадки контакту в j -тій точці,

ω_1 – кутова швидкість шестерні,

$r_1 = z_1 m_n$ – дільний радіус шестерні (рис. 1), який залежить від координати u по довжині зуба;

$\alpha = 20^\circ$ – кут зачеплення;

σ_a – границя міцності досліджуваного матеріалу на розтяг;

C_k, m_k – характеристики зносостійкості матеріалів зубчастих коліс для вибраних умов.

Зношування зубів протягом заданого ресурсу роботи t^* передачі обчислюється за формулою:

$$h_{kj} = 60n_k h'_{kj} t^* = \bar{h}_{kj} t^*, \quad (2)$$

де n_k – кількість обертів зубчастих коліс;

$\bar{h}_{kj}$ – зношування зубів протягом 1 год.

Ресурс передачі при заданому граничному зношуванні h_{k*} зубів:

$$t = h_{k*} / \bar{h}_{kj}. \quad (3)$$

Максимальні контактні тиски $p_{j\max}$ та ширина площадки контакту $2b_j$ в j -тій точці обчислюються за формулами Герца:

$$p_{j\max} = 0,564 \sqrt{N' / \theta \rho_j}, \quad 2b_j = 2,256 \sqrt{\theta N' \rho_j}, \quad (4)$$

де $N' = N / bw$;

$N = T_{nom} K_g / r_1 \cos \alpha$ – сила у зачепленні;

$T_{nom} = 9550 P_g / n_1$ – номінальний крутний момент;

P_g – потужність на ведучому валі;

n_1 – кількість обертів ведучого вала;

K_g – коефіцієнт динамічності;

$\theta = (1 - \mu_1^2) / E_1 + (1 - \mu_2^2) / E_2$;

E, μ – модулі Юнга та коефіцієнти Пуасона матеріалів зубів;

b – ширина вінця конічного колеса;

w – число пар зачеплень;

ρ_j – зведений радіус кривизни робочих профілів зубів.

Авторами запропоновано [4] при розрахунку зношування конічних зубчастих передач використати еквівалентні циліндричні передачі з торцевим та внутрішнім модулями зачеплення. По довжині зуба конічного колеса (рис. 1) його модуль є змінним $m_{max} \leq m_{mn} \leq m_{min}$.

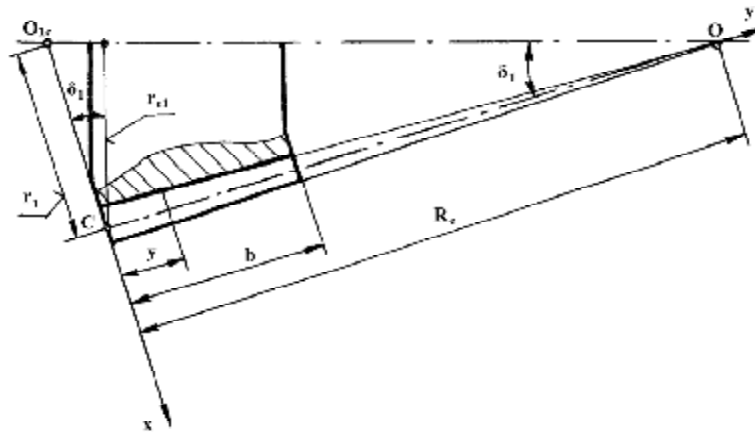

Рис. 1 – Параметри конічного колеса

Відповідно для прямозубих конічних передач торцевий модуль зачеплення:

$$m_{te} = m_{mn} + \frac{b \sin \delta_1}{z_{1K}}. \quad (5)$$

Торцевий модуль зачеплення вздовж зуба конічного колеса у наступних розрахункових перерізах у:

$$m_t = \left(1 - \frac{y}{R_e} \right) m_{te}, \quad (6)$$

Нормальний модуль зачеплення вздовж зуба конічного колеса у розрахункових перерізах у:

$$m_n = m_t = \left(1 - \frac{y}{R_e} \right) m_{te}. \quad (7)$$

Геометричні розміри та параметри конічних коліс:

а) середні діаметри: $d_{m1} = m_{nm} z_{1K}$, $d_{m2} = m_{nm} z_{2K}$;

б) кількість зубів: z_{1K} , z_{2K} ;

в) передаточне відношення $u_K = z_{2K} / z_{1K}$;

г) довжина твірної ділільних конусів $R_e = R_m + 0,5b$;

д) середня довжина твірної ділільних конусів $R_m = d_{m1} / 2 \sin \delta_1$;

е) кути ділительних конусів: $\operatorname{tg} \delta_1 = u_K^{-1}$, $\operatorname{tg} \delta_2 = u_K$;

є) ширина зубчастого вінця $b = R_m \psi / (1 - 0,5\psi)$,

Параметри циліндричних еквівалентних коліс:

а) кількість зубів: $z_1 = z_{1K} / \cos \delta_1$, $z_2 = z_{2K} / \cos \delta_2$;

б) передаточне відношення $u = z_2 / z_1 = u_K^2$.

Вихідні дані для розв'язку прийнято наступними:

- $m = 4$ мм; $u = 3$; $n_1 = 750$ об/хв; $f = 0,07$ – блок вихідних параметрів,

- $m = 4, 5, 6$ мм; $u = 3, 4, 5$ – блок зміни вихідних параметрів;

- $z_{1K} = 20$; $P = 20$ кВт; $b = 50$ мм; $\psi = 0,19 \dots 0,35$; $h_* = 0,3$ мм;

- матеріали коліс: шестерня – сталь 38ХМЮА, азотована на глибину 0,4 ... 0,5 мм, НВ 600; $\sigma_s = 1040$ МПа, $C_1 = 3,5 \cdot 10^6$, $m_1 = 2$; колесо – сталь 40Х, об'ємне гартування, НВ 341; $\sigma_s = 981$ МПа,

$C_2 = 0,17 \cdot 10^6$, $m_2 = 2,5$; $E = 2,1 \cdot 10^6$ МПа, $\mu = 0,3$;

- мащення – осьова олива з трипроцентної антизношувальної присадки;

- досліджується однопарне та двопарне зачеплення зубів.

1. Вплив модуля зачеплення

1.1. Максимальні контактні тиски

На рис. 2 наведено закономірності зміни максимальних контактних тисків $p_{j \max}^{(w)}$ для однопарного ($w = 1$) та двопарного ($w = 2$) зачеплення, визначених для семи точок на поверхні зубів від моменту їх входу у зачеплення ($j = 0$) до моменту виходу ($j = 6$). Найвищими є тиски на вході у зачеплення. Відповідно штрихові лінії відповідають перерізу $y = b$, а суцільні – $y = 0$ (на торці колеса). Вплив модуля на їх рівень є суттєвим для обох досліджуваних перерізів зуба, а особливо значним для $j = 0$: для $y = 0$ – він зменшується у $\approx 1,5$ рази ($w = 1$) та $\approx 1,8$ рази ($w = 2$).

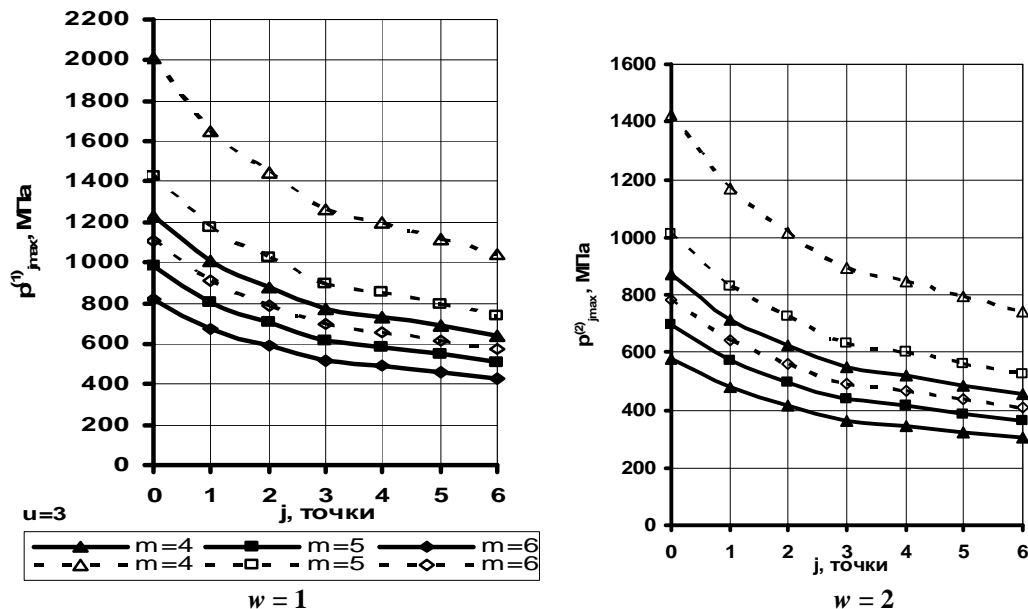

Рис. 2 – Вплив модуля на максимальні контактні тиски

1.2. Довговічність передачі

При зростанні модуля передачі її довговічність (рис. 3) теж зростає: для $y = 0$ $\square$ $y \approx 2,4$ рази ($w = 1$) та $y \approx 2,8$ рази ($w = 2$); для $y = b$ $\square$ $y \approx 4,9$ рази ($w = 1$) та $y \approx 5,3$ рази ($w = 2$).

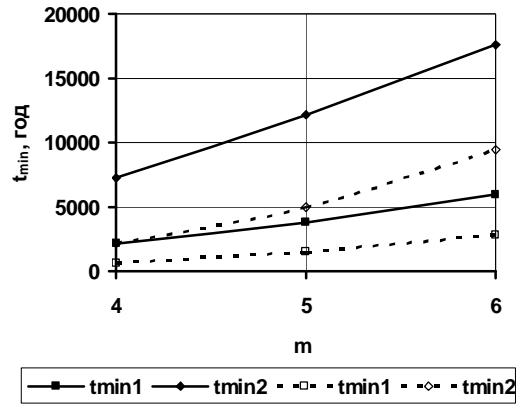

Рис. 3 – Вплив модуля на довговічність передачі

1.3. Швидкість ковзання

Зростання модуля зачеплення спричиняє зростання швидкості ковзання (рис. 4).

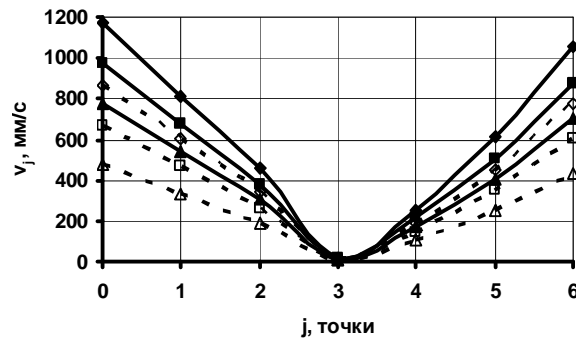

Рис. 4 – Вплив модуля на швидкість ковзання

1.4. Зношування зубів коліс

Зростання модуля призводить до значного зменшення зношування зубів в крайніх точках зачеплення (рис. 5, 6). Характерно, що зуби колеса зношуються більше, ніж зуби шестерні. Ця різниця є більшою для менших величин модуля.

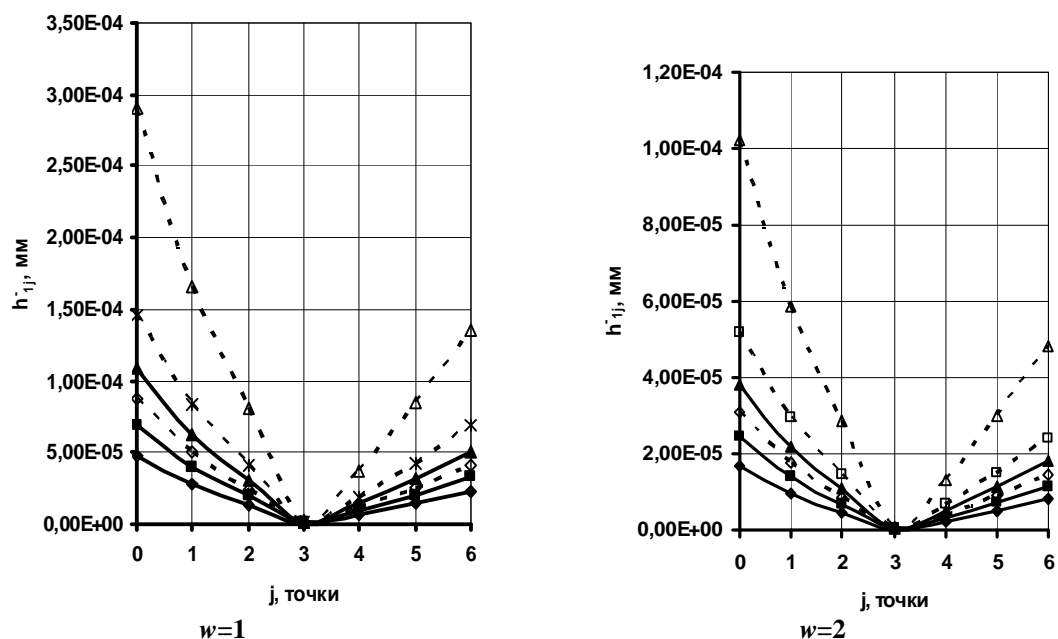

Рис. 5 – Вплив модуля на зношування шестерні протягом 1 год

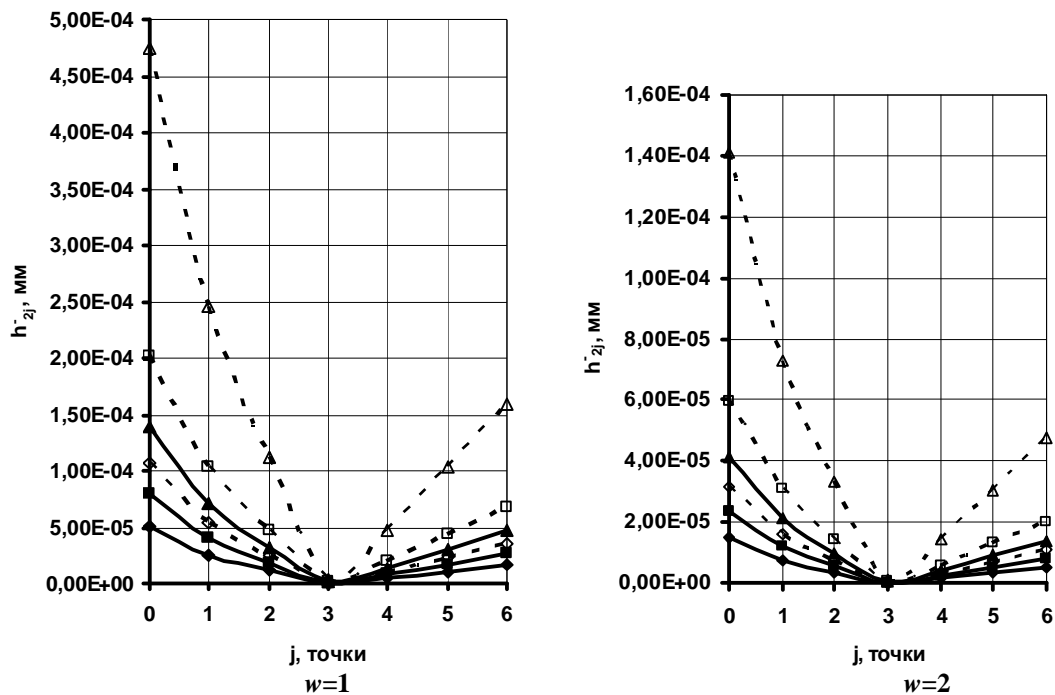

Рис. 6 – Вплив модуля на зношування зубчастого колеса протягом 1 год

2. Вплив передавального відношення

2.1. Максимальні контактні тиски

Передавальне відношення по-різному впливає на величину максимальних контактних тисків у зубчастому зачепленні (рис. 7). У перерізі $y = 0$ вплив відсутній. Натомість у внутрішньому перерізі вінця при $y = -b$ зростання u призводить до деякого зниження $p_{j\max}^{(w)}$.

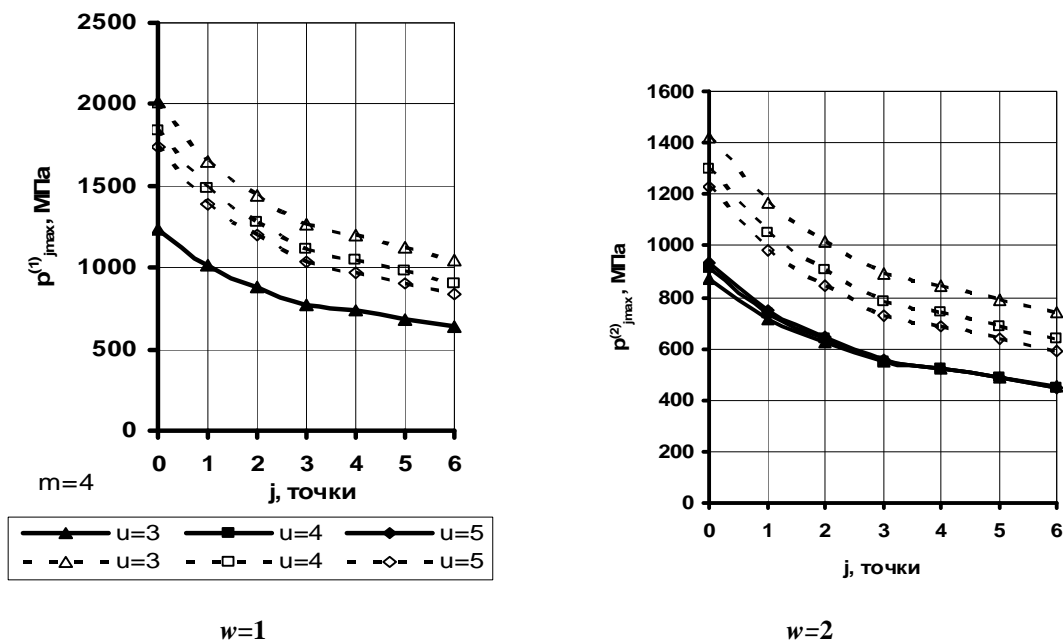

Рис.7 – Вплив передавального відношення на максимальні контактні тиски

2.2. Довговічність передачі

Вплив u на $t_{\min}$ для торцевого перерізу передачі ($y = 0$) відсутній (рис. 8). Для внутрішнього перерізу ($y = b$) має місце зростання $t_{\min} \approx u$ 2 рази із зростанням u у 2 рази.

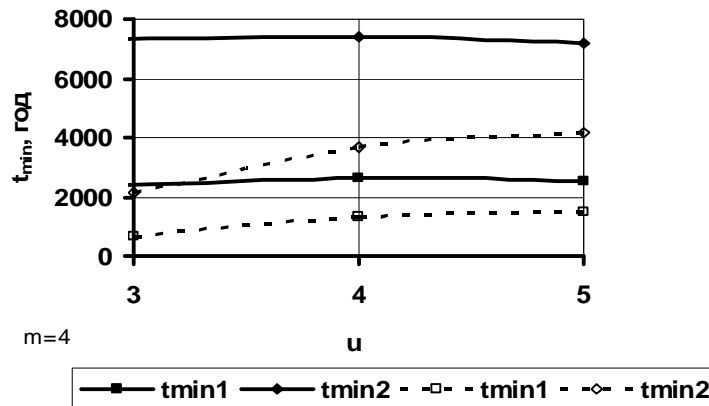

Рис. 8 – Вплив передавального відношення на довговічність передачі

2.3. Зношування зубів коліс

Зростання передавального відношення практично не впливає на зношування зубів шестерні при $y = 0$ та виявляє певний вплив на їх зношування при $y = b$ (рис. 9, 10). Зуби колеса зношуються менше при зростанні u . Ця різниця є значно суттєвішою при $y = b$. При меншій величині u зуби колеса зношуються більше, ніж зуби шестерні. Однак із зростанням u ця тенденція стає оберненою.

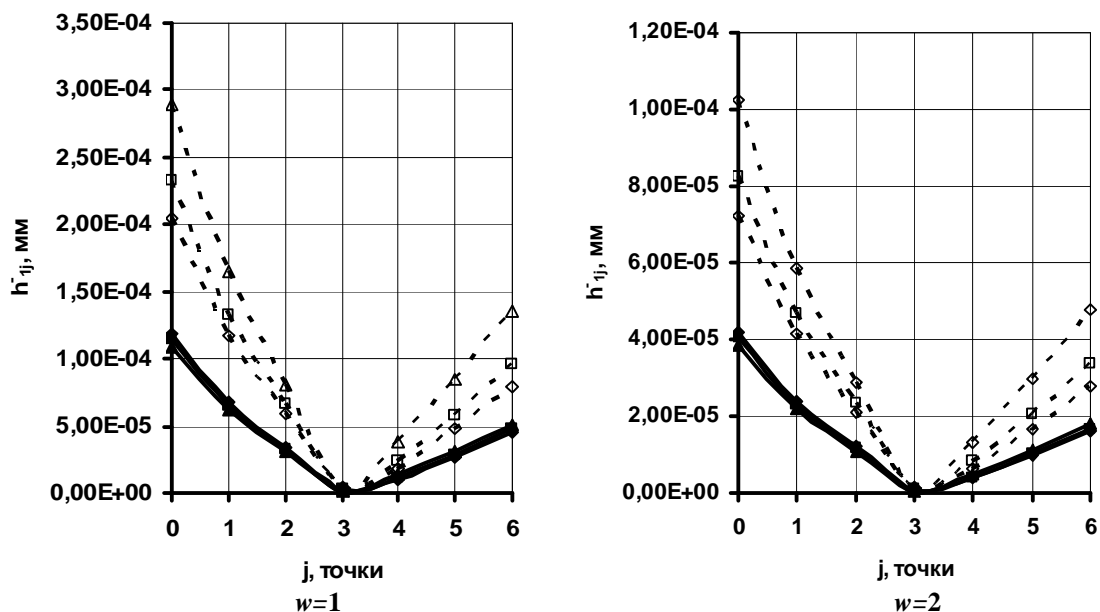

Рис. 9 □ Вплив передавального відношення на зношування шестерні протягом 1 год

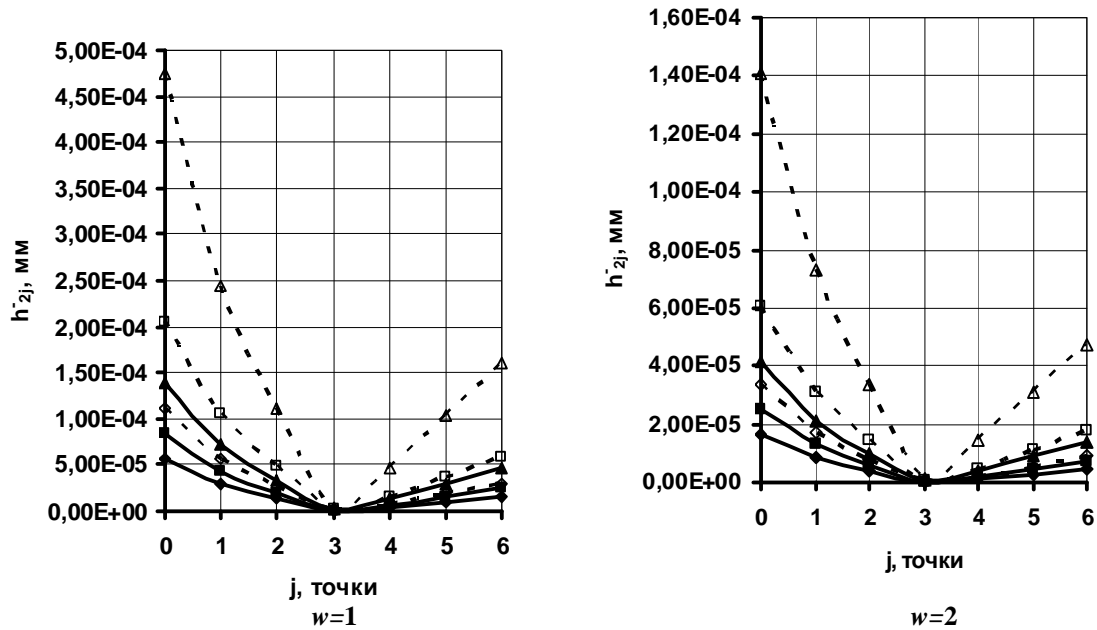

Рис.10 – Вплив передавального відношення на зношування зубчастого колеса протягом 1 год

2.4. Швидкість ковзання

Зростання передавального відношення практично не впливає на зміну v_j (рис. 11) при $y = 0$. Проте для $y = b$ на вході зубів у зачеплення деякий вплив u на v_j спостерігається, однак у другій фазі зачеплення він відсутній.

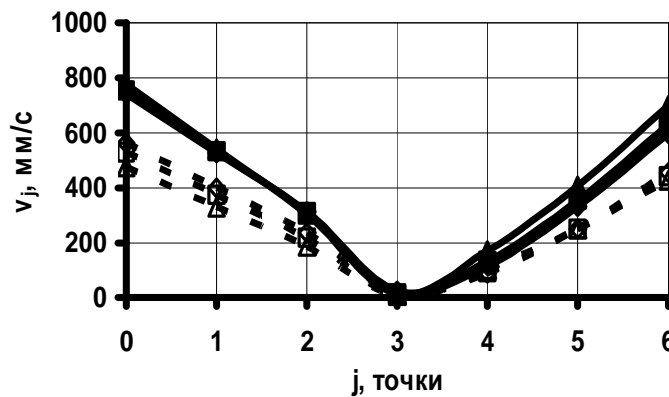

Рис.11 – Вплив передавального відношення на швидкість ковзання

Література

1. Андрейкив А.Е., Чернец М.В. Оценка контактного взаимодействия трущихся деталей машин. – К.: Наук. думка, 1991. – 160 с.
2. Чернец М.В., Келбиньски Ю. Расчетная оценка износа и ресурса косозубых эвольвентных цилиндрических передач // Проблемы трибологии. – 2004. – № 3. – С. 104-112.
3. Чернец М., Келбиньски Ю. Влияние наклона зубьев косозубых цилиндрических передач на трибомеханические, силовые та кинематические характеристики // Проблемы трибологии. – 2006. – № 4. – С. 3-7.
4. Чернец М.В., Келбиньски Ю., Береза В.В. Метод прогнозной оценки износа конических передач с косыми зубами // Проблемы трибологии. – 2009. – № 4. – С. 6-13.

Надійшла 18.10.2010